

Günümüz Ortadoğu Coğrafyasında Süryaniler

Kadir Albayrak

[Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı]

Özet

Süryaniler Ortadoğu'nun en eski topluluklarından biridir. Geçmişte kültürel anlamda önemli roller üstlendikleri kabul edilir. Ne yazık ki son iki yüz yıldır Süryaniler, Ortadoğu coğrafyasındaki etkilerini, kaybetmeye başladılar. Bu kaybın sebepleri arasında, Avrupa'ya yapılan göçler, eğitim, güvenlik sorunu ve diğer Hıristiyan mezheplerden kaynaklanan misyonerlik faaliyetleri sayılabilir. Söz konusu bu sebeplerden dolayı, Süryaniler doğup büyüdüğü coğrafyada ölüm kalım savaşı vermektedirler. Çoğunluğu Türkiye, Irak, Suriye, Ürdün ve Lübnan'da yaşamakta Süryanilerin önemli bir kısmı da Hindistan'da bulunmaktadır. Suriye'de yaşamakta olan Süryaniler son zamanlarda hem Irak'ta hem de Suriye'de büyük sıkıntılara maruz kalmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Hıristiyan Süryaniler | Ortadoğu | Göç | Türkiye | Suriye | İç Savaş

The Syrian Religion in the today's Middle East

Abstract

Syrian Christians are one of the most ancient community of the Middle East. It has been admitted that They had an important role in the history of culture. Unfortunately they have began to lost their influences in the Middle East. Immigration to Europe, education and security issues and missionary act of other Christian sects are some reasons of this lost. Because of these reasons Syrian Christians found their selves in a life and death situation in the area where they were born and raised. Most of the Syrian Christians live in Turkey, Iraq, Syria, Lebanon and Jordan. And India has important part of Syrian Christian population . Syrian Christians whom live in Syria and Iraq have been exposed to suffers in recent years.

Keywords: Syrian Christians | Middle Eas | Immigration | Turkey | Syria | Civil War

Giriş

Öncelikle vurgulamak gerekir ki, hem “Ortadoğu” hem de “Süryani” kavramları, üzerinde görüş birliği sağlanamamış iki tartışmalı alana işaret eder. Bundan dolayı asıl konumuza geçmeden önce bu iki kelime ile ilgili bazı bilgileri hatırlatmak uygun olur kanaatindeyiz.

“Ortadoğu” kavramı 1900’lü yıllarda Batılılar tarafından kullanılmaya başlamıştır ve Ortadoğu denilince; etnik, dini, coğrafi, siyasi, askeri, ekonomik, stratejik, tarihi, kültürel ve güncel çağrışımlar akla gelmekte, bunlardan her birine yüklenen anlamlar bakış açılarına göre değişmektedir. Dolayısıyla Ortadoğu coğrafi açıdan sınırları tam belli olmayan, etnik açıdan sadece Arapların, dini bakımdan yalnızca Müslümanların, siyasi yönden sadece diktatörlüklerin görülmediği, Türkiye ve İsrail gibi demokrasiyle yönetilen ülkelerin bulunduğu bir toprak parçasıdır. Ortadoğu coğrafyası çok ırklı, çok dinli ve çok kültürlü bir yapı sergilerken, ekonomik ve askeri yönden bağımsız olmayan ya Batıya ya da Doğuya bağımlı ülkelerden ibaret görünür. Zaman zaman bu kavram Osmanlı Devleti’nin hakim olduğu toprakları ifade etmek için de kullanılırken bu durumda da İran bu tanımlamanın dışında kalmaktadır.

David Fromkin’e göre Ortadoğu sadece Mısır, İsrail, İran, Türkiye ve Asya’daki Arap devletleri değil, aynı zamanda Sovyet Orta Asya’sı ve Afganistan’dır. Başka bir deyişle, İngiltere’nin Napolyon Savaşları’ndan (1800-1815) başlayarak Hindistan yolunu önce Fransa’nın, daha sonra Rusya’nın saldırılarından korumak için savaştığı bir bölgedir. Ortadoğu ülkelerinin sınırları Batılılar tarafından çizilmiştir. Örneğin, Irak ve Ürdün İngiliz buluşudur ve Birinci Dünya Savaşından sonra boş bir haritada sınırları İngiliz politikacıları tarafından çizilmiştir. Suudi Arabistan, Kuveyt ve Irak sınırları

1922’de bir İngiliz devlet memuru tarafından belirlenmiştir. Lübnan’da Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki sınırlar Fransa; Ermenistan ve Sovyet Azerbaycan’ı sınırları da Sovyetler Birliği tarafından çizilmiştir.¹

Ortadoğu kavramının akla getirdiği en önemli gerçeklerden birisi de burada geçmişte ve günümüzde görülen şiddet, çatışma ve savaş gerçeğidir. Son yıllarda artık bu bölge işgallerle anılan, yukarıda kısaca temas edildiği üzere dünyanın egemen güçlerinin yakından ilgilendikleri bir coğrafya konumundadır. Ancak görünen o ki, hâlihazırda Ortadoğu kavramı ile öncelikle hangi ırktan olursa olsun Müslümanların yaşadıkları, Batının kendisine düşman olarak algıladığı ülkeler akla gelmektedir. Nitekim Yeni Ortadoğu Projesi stratejisi de Batılıların kendilerine düşman gördükleri anlayışlar için kullanılır olmuştur. Kısacası Ortadoğu kavramıyla Batılıların kendilerine muhalif gördükleri kitleler ve coğrafyalar kastediliyor denilebilir. Mamafih Ortadoğu kavramı genellikle günümüzde Arapların yaşadığı ve Arap Birliğine bağlı ülkelerin bulunduğu coğrafya için kullanılmaktadır. Bu anlamda tanım Suriye ve Mısır gibi ülkeleri kapsarken, Cibuti ve Moritanya gibi kimi Afrika ülkelerine de teşmil edilmektedir. Öte yandan Türkiye, İran ve İsrail gibi Arap Birliğine üye olmayan ve Arapça konuşmayan ülkeler de Ortadoğu coğrafyasının önemli ülkeleri arasındadır.

Son olarak Ortadoğu ile ilgili olarak *Edward Said*’in bir tespitine yer vererek bu bölümü bitirmek istiyoruz. 1978 yılında yayınlanan *Oryantalizm* adlı kitabında *Said* şöyle yazmıştır: “Ortadoğu şimdi büyük güç oyunları, petrol ekonomisi ve hürriyetsever demokratik İsrail ile şer, istibdatçı, terörist Arap ayırımına öyle bulanmıştır ki, insanın Yakınoğu’dan (Ortadoğu) bahsederken neden bahsettiği konusunda açık bir görüşün belirmesine pek imkân olmadığını söylemeye gerek yoktur.”²

Öte yandan bu tartışmalı coğrafya binlerce yıldır birçok değişik ırkın, dinin, dilin, medeniyetin beşiği ve aynı zamanda mezarı olmuştur. İşte bu coğrafyanın kadim ırk ya da mezheplerinden biri olan Süryaniler ve Süryanilik de tartışmalı bir sorun olma özelliği taşır. Çünkü Süryanilerin Asurlularla, Aramilerle, Babillilerle, Keldanilerle, Nesturilerle, Yakubilerle, Yahudilerle ilişki ve bağlantıları tam bir açıklığa kavuşturulabilmiş değildir. Örneğin Ortodoks Süryaniler Asuri şeklindeki isimlendirmeyi kabul etmemekte ve kendilerini Süryani olarak adlandırmaktadırlar.³ Ayrıca *Hristiyan Süryani* terimi geleneksel bakımdan Ortadoğu ve Hindistan’da bulunan Süryani geleneğe bağlı farklı birçok kiliselere de işaret eden bir kavramdır. Bundan da anlaşılacağı üzere Süryaniler sadece Ortadoğu’da yaşamamakta, günümüzde Hindistan gibi Uzakdoğu ülkelerinde de varlıklarını sürdürmektedirler.

1920 yılında Amerika’da yapılan nüfus sayımında Süryaniler/Suriyeliler Türk olarak kabul edilmişler, Orta ve Güney Amerika’da Suriyeliler *Turcos* şeklinde adlandırılmışlardır. Süryaniler konuştukları dilden yani Arapça’dan dolayı Arap olarak da adlandırılmaktadırlar. Ancak Süryaniler tarihlerinin

büyük bir bölümünde Süryanice konuşmuşlardır. Ne var ki Arap kökenli Süryanilerin varlığı inkâr olunamaz. Zaman zaman Süryanilerin Asurlularla da karıştırıldıkları görülmektedir. Esasen Süryaniler birçok kavmin karışımından meydana gelmiş olan bir topluluktur. M. Ö. 2500 ve 1500'lü yıllarda Arami-İsrailli gruplar, Kenanlı kabileler ve Arap göçebeler Suriye topraklarına göç etmişlerdir ki, bütün bunların ve diğer başkalarının karışımından Süryaniler ortaya çıkmıştır.⁴ Bu arada Orta Asya'dan ve kuzeyden gelen kavimler de süreç içerisinde bunlarla kaynaşmışlardır. Bütün bunlara rağmen Süryanilerde semitik kökenin ağır bastığını söylemek mümkündür.

Süryanilik ve Süryani Kilisesi

Hristiyanlık tarihinde Kudüs Kilisesinden sonra ilk teşekkül eden kilise Antakya Süryani Kilisesi olmuştur. Antakya Kilisesi başlangıçta Suriye bölgesi, Mezopotamya ve Anadolu'da ilk ve başlıca kilise konumundaydı. 3. yüzyılda bağımsız bir kilise statüsü kazanıncaya kadar Mısır'daki İskenderiye Kilisesi de Antakya'ya bağlıydı ve teolojik, litürjik ve felsefi açıdan doğunun merkeziydi. Zamanla kilise içerisinde birçok ayrışma ve bölünmeler meydana gelmesiyle ana gövde mesabesinde olan Antakya Süryani Kilisesinden çok sayıda dallar türemiştir.

Teolojik açıdan diğer birçok Hristiyan kiliseleri gibi Süryaniler de kendilerini İsa'nın havarilerine dayandırmaktadırlar. Daha İsa hayattayken, onun Urfa Kralı Abgar'la mektuplaştığı ve Kral'a havarilerinden bazıları gönderdiği rivayet edilmektedir. Mezopotamya bölgesinde ilk Hristiyanlaşmanın havari Petrus ve yine havarilerden olan arkadaşı Thomas, onun kardeşi Aday ve onların öğrencileri Agay ve Mara aracılığıyla miladi 38 yılında gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Böylece bölgede ilk önce Hristiyanlığı kabul eden ve Antakya'yı kendilerine merkez edinen bu insanlar sonradan "Süryaniler" ismini aldılar. Bu terim artık, eskiden Arami, Asuri ve Keldani ırkına mensup olan insanları ifade eden dini bir terim olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.

Nitekim *Keldanice-Arapça Sözlük*'te şu bilgilere yer verilmektedir: Süryanilere eskiden bu isim verilmiyordu. Ataları Nuh oğlu, Sam oğlu Aram'a nispeten doğulu ya da batılı da olsa bunlara Aramiler deniliyordu. Bu şekildeki bir isimlendirmeyi ilk kez Yunanlılar, Asur Krallarının Şam diyarını istilâlarından sonra yapmışlardır. Araştırmacıların çoğuna göre, Süryani kelimesi Asurca'dan türemiş ve daha sonra Yunanca'nın etkisiyle bazı değişikliklere uğramıştır. Bu şekildeki bir isimlendirme ilk önce MS. I. yüzyılın ortalarına doğru Şam bölgesi sakinleri tarafından ve aynı şekilde Şam'a giden elçiler vasıtasıyla Mezopotamya, Asur ve Babil'de oturanlar arasında da kullanılmaya başlandı. Bu elçiler adı geçen memleketlere Hristiyanlığı yaymış ve kabul ettirmişlerdir. Bundan sonra onlar yeni dinlerine sınıksız sarılmalarından dolayı, eski putperestlikleriyle birlikte eski isimlerini de kullanmayı terk etmişlerdir. Bununla birlikte onlar kendilerini Hristiyanlaştıran söz

konusu elçilere nispetle ve yine kendilerini, aynı ırktan geldikleri putperest Aramilerden ayırmak için, Süryaniler olarak adlandırmışlardır. Bu yüzden Arami kelimesi Sabii ve Putperest terimlerinin, Süryani kavramı da Nasranî ve Mesihî kelimelerinin eş anlamlısı olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁵

325 İznik, 381 İstanbul ve 431 Efes konsillerini ve bu konsillerde alınan kararları kabul eden Süryaniler, 451’de toplanan Kadıköy Konsilinde monofizit görüşü benimsediklerinden dolayı aforoz edilmişler ve bunun üzerine müstakil bağımsız kiliselerini devam ettirmişlerdir. Kadıköy konsili Süryaniler tarafından *helenik* hakimiyeti güçlendirmek amacıyla yapılan bir Bizans sınıdu olarak görülür. Batıda Yakubiler olarak bilinen Süryani Ortodoks Kilisesi dünyanın değişik yerlerinde teşkilatlanmıştır. Süryani Ortodoks Kilisesi için Türkçe’de kullanılan *Süryani Kadim Kilisesi* isimlendirmesi 1845 yılına dayanır. Bu tarihte Süryanilerden bir grup, çıkan ihtilaf üzerine Roma Katolik Kilisesine bağlanır. Böylece ana kitle kendilerini bu Katolik Süryanilerden ayırmak için “Kadim Süryaniler” şeklinde adlandırmıştır.

Hıristiyanlık tarihine bakıldığında, 431 yılındaki Efes konsili ile birlikte birbirine zıt *Doğu-Batı, Süryani-Yunan, Semitik-Bizans, Diofizit-Monofizit ve Nesturi-Ortodoks* şeklindeki kutuplaşmalar ortaya çıkmış oldu.⁶ Böylece Hıristiyanlıktaki ilk temel ayrışma 5. yüzyılda meydana gelmiş ve Doğu Hıristiyanlığı, Grek ve Latin Hıristiyanlığından kesin olarak ayrılmıştır. Batı Hıristiyanlığından ayrılan bu doğulu Hıristiyanlara Süryaniler ve Nesturiler denilmektedir. Bu arada şunu da vurgulamamız gerekiyor: Doğu Hıristiyanlığı tabiri Bizans imparatorluğunun sınırları dikkate alınarak yapılan bir tanımlamadır ve Bizans’ın İran, Suriye ve Irak sınırındaki Hıristiyanlar için kullanmış olduğu bir kavramdır. Dolayısıyla bizim burada konu edindiğimiz Doğu Hıristiyanlığı kategorisinde anlaşılması gereken Süryaniliktir. İkinci temel ayrışma 1054 yılında, yani XI. yüzyılda meydana gelmiştir ki bu Katoliklikle Ortodoksluğun birbirinden tamamen ve kesin olarak kopmalarıdır. Nihayetinde en son ayrışma ise 16. yüzyılda Protestanlık hareketinin Batıda ortaya çıkmasıyla birlikte tezahür etmiştir. Tarihteki bu her bir ayrışmadan sonra Hıristiyanlığın içinde çok sayıda mezhep ve alt mezhepçikler doğmuştur.

İlk beş yüz yıl içerisinde Yakındoğu ve Kuzey Afrika’nın neredeyse tamamı batı Hıristiyanlığına değişik yöntemlerle sokulmuşlardı. Ancak Süryaniler, Kıptiler, Monofizit Ermeniler, Mezopotamya ve İran’daki Nesturiler ve çoğunluğu Suriye’de yaşayan Rum Ortodokslar kendi inançlarını değiştirmeden kalmışlardır. Bütün bunların bir kısmı zamanla Katolikliğe ve son yüzyıllarda da Protestanlığa geçmekle birlikte halen doğu Hıristiyanlığı üzerinde yaşamlarını devam ettirenler vardır ve Ortodoks Süryaniler de bunların arasındadır.

“Süryani” (*Syrian*) kelimesi günümüz İngilizcesinde Suriye ve Suriyeliler için kullanılmakla beraber, dini anlamda ve Hıristiyanlık bağlamında bu kavram çok daha geniş bir içerik kazanmaktadır. Mesela bu anlamda Hindistan, Süryani Hıristiyanların geçmişten beri yaşadıkları önemli bir ülkedir ve

Hindistan Malabar Süryani Ortodoks Kilisesi diasporadaki en eski Süryani topluluk olarak bilinir.⁷ Litürji ve doktrin açısından Süryaniler üç ana gruba ayrılır: Yanlış bir şekilde Yakubi Kilisesi olarak da adlandırılan *Süryani Ortodoks Kilisesi*; yine hatalı olarak Nesturi ya da Asur Kilisesi olarak adlandırılan *Doğu Kilisesi* ve Lübnan'da yaşayan *Maroniler*.⁸

Köken itibarıyla Suriye'ye dayansalar da, Süryaniler günümüzde bu ülkedeki varlıklarını gittikçe azalmaktadır. Sayısal olarak Avrupa, Avustralya, İsviçre ve Hindistan'da Ortadoğu'dakinden fazla Süryani yaşamaktadır. Göç gerçeği ve geleneksel Ortodoksluk dışındaki mezheplere geçme hadisesi Süryaniler için ciddi bir tehlike olmaya devam etmektedir.

1819 yılında Ortadoğu'ya gelen Protestan misyonerler çok sayıda Süryani'yi kendi mezheplerine çekmişler ve bu olgu günümüzde de sürmektedir. Halihazırda Süryanilerin karşı karşıya kaldıkları iki önemli sorun görünmektedir. *Birincisi*, ana kilise dışında 7 Süryani kilisesinin daha ortaya çıkmasıdır ki bunlar şöylece sıralanabilir:

- Süryani Ortodoks Kadim Kilisesi (Ana Kilise)
- Süryani Nesturi Kilisesi (Doğu Patrikliği)
- Süryani Melkit Kilisesi (Rum Ortodoks Antakya Patrikliği)
- Süryani Maroni Kilisesi (Antakya Patrikliği)
- Süryani Keldani Kilisesi (Babil Patrikliği)
- Süryani Katolik Kilisesi (Antakya Patrikliği)
- Süryani Melkit Kilisesi (Rum Katolik Antakya Patrikliği)
- Süryani Protestan Kilisesi

İkinci temel sorun ise Süryanilerin Ortadoğu'daki varlıklarını tehdit eden göç olgusudur. Bu göçün nedenleri olarak güvensizlik, siyasi istikrarsızlık, ekonomik buhran ve modernizmin doğurduğu açmazlar vb. sayılabilir. Ortadoğu'da yaşayan her mezhepten ve meşrepten Hıristiyan, Batı uygarlığı karşısında kendi benliklerine ve kültürlerine sahip çıkmakta zorlanırken, Protestanlığa geçip Batı ülkelerinden birine yerleşmek Süryanilerin gelecekleri açısından bir çıkar yol olarak algılanmaktadır. Halbuki Süryaniler, tarihî olarak kendilerini Batı Kilisesi karşısında konumlandırmışlar ve onlardan farklı görmüşlerdir.

Türkiye'de Süryaniler

Bilindiği gibi Antakya ve Urfa'da Hıristiyanlığı ilk kabul eden topluluklar Süryaniler olmuştur ve böylece Hıristiyanlık doğu ve batıya bu merkezlerden intikal ve intişar etmiştir. Süryaniler Osmanlı devletinde uzun yüzyıllar huzur ve barış içerisinde yaşamalarına rağmen bazı gruplar Batılı devletlerin kıskırtmalarıyla Birinci Dünya Savaşı süresince bağımsızlık hülyasıyla değişik maceralara girişmişler; savaşın bitmesiyle birlikte Türkiye dışına göç etmek zorunda kalmışlardır.⁹

Bugün Türkiye’de 40’a yakın köyde halen Süryanice konuşulmakta, Mardin ve İstanbul’da yoğunluk kazanmış olan cemaatin 25-30 bin civarında mensubu bulunmakta, Turabdin bölgesinde 1000’e yakın Süryani aile yaşamaktadır. Ayrıca Diyarbakır, Hatay, Adana, Mersin gibi bazı illerde az sayıda Süryani ailelere rastlanılmaktadır. 13 Haziran 2011 günü yapılan milletvekilliği genel seçimlerinde Süryani kökenli Erol Dora Mardin milletvekili olarak TBMM’ye giren ilk Hıristiyan olmuştur.

Türkiye’deki Süryaniler teolojik ve idari açıdan üç temel gruba ayrılabilir. Birinci grup, patriklik merkezi Şam’da bulunan ve “Antakya Süryani Ortodoks Patrikliği”ni ifade eden *Süryani Kadim Cemaati*’dir. Bunların İstanbul, Turabdin ve Mardin’den bulunan üç Metropolitliği vardır. İstanbul Metropolitliği’nin merkezi İstanbul olup, İstanbul ve Ankara bölgelerini kapsar. Turabdin Meropolitliği’nin merkezi Midyat’tır ve Turabdin, İdil, Nusaybin ve köylerini içerir. Mardin Metropolitliği’nin merkezi ise Mardin olmakla birlikte Diyarbakır, Adıyaman, Malatya ve Elazığ bölgelerini içine alır. İkinci grup, patrikliği Beyrut’ta bulunan *Süryani Katolik Cemaati*’dir. Üçüncü grup ise Protestanlığa geçen *Süryani Protestan Cemaati*’dir.

Türkiye’deki Süryaniler ayinlerinde Süryanicenin yanında Arapça da kullanmakta, bununla birlikte vaazlar genellikle Türkçe verilmektedir. Ne var ki yaşadıkları yer ya da bölgelere göre kiliselerde kullanılan dil farklılık göstermekte, günlük hayatlarında çoğunlukla Türkçe konuşsalar da kendi aralarında zaman zaman Arapça, Süryanice ve Kürtçeyi tercih etmektedirler. Türkiye’deki Süryaniler Suriye Şam Patrikliğine bağlıdır ve din işleri başrahiplerce idare edilir.¹⁰

Türkiye’deki Ortodoks Süryanilerin kendine özgü namaz, oruç, ziyaret/hac vb. ibadetleri görülür. Namaz Allah’a bir niyaz ve yakarıştır. Şekilsel olarak İslam’daki namaza benzer ve 7 vakit olarak yerine getirilir.¹¹ Mardin, Diyarbakır ve İstanbul’daki Süryaniler ince el sanatları ve kuyumculukta önemli bir yere sahiptirler. Bu anlamda el işlemeciliği, basmacılık, yün ve ipek halı-cılığı, bakırcılık, kilim dokumacılığı, taş oymacılığı, telkârilik gibi zanaatlar da eşsiz örnekler sergilerler.

Lozan antlaşmasıyla azınlık hakkı tanınan Hıristiyan gruplar arasında sayılmayan Süryaniler son yıllarda bu hakkı elde etmek için hükümetler nezdindeki girişimlerine devam etmekte, Turabdin bölgesindeki bazı taşınmaz mallarına ve kiliselerine hazinenin el koymasının önüne geçmek için hem Türkiye’deki hem de Suriye’deki din adamları müzakereler yürütmektedirler. Öte yandan Mardin Artuklu Üniversitesi bünyesinde Süryanicenin yaşayan yabancı diller kapsamında öğretilmesiyle ilgili çalışmalar yapılmakta, bu kapsamda kurslar düzenlenmektedir.

1980’li yıllardan itibaren Türkiye’den Batıya ve bilhassa İsviçre, İsviçre ve Fransa gibi ülkelere göç eden Süryanilerin son birkaç yıldır tekrar Mardin ve

çevresine dönme çalışmaları görülmekle birlikte bu geriye göçün de getirdiği sorunlardan kendilerini tamamen kurtaramamaktadırlar. Bilhassa gençlerin uyum sorunlarıyla karşılaşmaları Süryanileri iki arada bir derede bırakmaktadır.

Ortadoğu ve Arap Dünyasında Hıristiyanlar ve Süryaniler

Burada öncelikle Arap ülkelerindeki kültürel duruma kısaca değinmek yerinde olur. Arap dünyasında on beş yaşın üzerindekiilerin okuma yazma oranı % 65 civarındadır ki bu rakam dünya ortalamasının çok altındadır. Bu oran Moritanya, Fas ve Yemen’de daha da düşüktür. Okuma yazma oranının en yüksek olduğu ülkeler % 90’la Filistin ve Kuveyt’tir. İslam dünyasının bir parçası olan Arap ülkelerinde önemli oranda Türkmen, Kürt, Asuri, Sabii, Yezidi, Çerkez ve Çeçenler’in bulunduğunu ve bunların yanında Kiptiler, Maroniler, Nesturiler, Keldaniler, Süryaniler, Yakubiler, Ortodoks Ermeniler, Katolik Ermeniler, Katolik Asuriler, Ortodoks Rumlar ve Katolik Rumlar’ın da yaşadığını unutmamak gerekir.¹²

Aslında Ortadoğu’da Araplarla Süryanilerin karşılaşması Hz. Muhammed’e risalet gelmeden önce başlamıştır. Zira Hz. Peygamber’in daha gençlik yıllarında Suriye’ye ticaret için gittiğinde Şam’da Süryani din adamı *Rahip Bahira* ile karşılaştığı tarih kitaplarında kaydedilmektedir. Dolayısıyla Süryanilerin Müslümanlarla ilişkileri, Ortadoğu’da çok eskilere dayanmaktadır. Hatta Kâbe’den önce Müslümanların Kibleleri olan Kudüs yine Suriye coğrafyasındaydı ve burada da Süryaniler yaşıyordu.

Günümüz Arap dünyasında farklı mezheplere mensup çok sayıda Hıristiyan; Mısır, Irak ve Suriye’de yaşamakta, ayrıca Ürdün, Lübnan, Filistin ve İsrail’de de Hıristiyan topluluklar görülmektedir. Arabistan Yarımadasında ve Haliç ülkelerinde geleneksel yerel Hıristiyan kalmamıştır. Mısır’ın batısında kalan Afrika kıtasında ise yerel Hıristiyan bulunmamakla birlikte, Yemen’deki yerel Hıristiyanlar Arap değildir.

Ortadoğu’daki Hıristiyanların sayısı ve bu sayının ne kadarının Süryani, Süryanilerin de ne kadarının Ortodoks, Katolik ya da Protestan olduğu konusunda açık ve kesin bir bilgi elde etmek oldukça zordur. Bu bağlamda söylenen hemen her şey spekülasyon ve tahminden öteye gidememektedir. Çünkü kilise kayıtları tam olmadığı gibi Batılıların ve yerel yönetimlerin verdikleri rakamlar siyasi endişelere dayanmakta, taraflar kendi bakış açılarına göre değerlendirmeler yapmakta, buna bağlı olarak da gerçeklerden uzak rakamlar ortaya çıkmaktadır. Bütün bu tartışma ve belirsizliklerin ötesinde Ortadoğu’daki en büyük Hıristiyan topluluğun Mısır’da yaşadığından şüphe yoktur. Mısır’daki Hıristiyan Kiptilerin sayısı en az 5, en çok 10 milyon olarak gösterilir. İkinci sırada Rum Ortodokslar gelir ki toplam sayıları 1 milyonu geçmez ve bunlar çoğunlukla Suriye’de bulunurlar. Lübnan’da yaşayan Ma-

roniler üçüncü sırada yer alır ve sayıları 1 milyondan az tahmin edilir. Bu üç topluluk Ortadoğu'daki en kalabalık Hıristiyan gruplardır.¹³

Diğer Hıristiyan gruplara gelince, bunlar sırasıyla Gregoryen Ortodoks Ermeniler, Katolik Ermeniler ve Protestan Ermeniler olup toplam sayıları 350-400 bin civarında tahmin edilir ve bunun yarısı da Lübnan'da ikamet eder. Rum Katoliklerin sayısı da Ermenilere yakındır ve bunların da yarısından çoğu yine Lübnan'da yaşar. Daha sonra ağırlıklı olarak Irak'ta yaşayan Keldaniler gelir ki bunlar 250 bin dolayındadır. Asuri Ortodoks Kilisesi yani Nesturilerin Ortadoğu'daki toplam sayısı ise Irak'ta ve Irak dışında 50 bini geçmez. Süryani Ortodoksların Ortadoğu'daki toplam sayısı 150 bine yakın kabul edilir.

Ortadoğu'daki Süryanilerin geçmişte ve son dönemde buldukları ülkelerin kültür hayatına olumlu katkıları olmuştur. Felsefe, tıp, edebiyat, eğitim, siyaset, sanat, mimari, din vb. alanlarda İslam kültürüyle iç içe yaşamışlar ve karşılıklı alışverişte bulunmuşlardır. Bilhassa son dönemdeki Batılılaşma ve modernleşme hareketlerinde Mısır, Suriye, Irak ve Lübnan'daki Hıristiyanların rolü inkâr edilemeyecek derecededir. Bunlar Hıristiyan olmalarından dolayı bu köprüyü kullanarak Batıyla daha kolay iletişime geçme şansı bulmuşlardır. Bununla birlikte Ortadoğu'daki Araplar, Arapların hakları ve Filistin davası gibi konularda Batıya karşı durmayı da bilmişlerdir.

1950'li yıllardan bu yana Lübnan, Suriye ve Irak'ta Süryani kökenli milletvekilleri millet meclislerine seçilmişlerdir. 1980'li yıllarda da bu olgu devam etmiştir. 1982 yılından 1996'ya kadar Suriye'de Süryani kökenli bakanlar bulunmuştur. Lübnan'da da 1992 ve 1996 yıllarında Süryani milletvekilleri seçilmiştir.¹⁴

Suriye'deki Hıristiyanlığın gelişme çizgisi iki yönde olmuştur. Şehirlerde ve kıyı bölgelerde helenik kültürün etkisiyle oluşan Grek Ortodoks Hıristiyanlığı ve bunun karşısında kırsal ve dağlık bölgelerde gelişen Süryani Hıristiyanlığı ki bu aynı zamanda Maronilik olarak da bilinmektedir. Birinciler Grekçeyi, ikinciler ise Süryaniceyi ayin dili olarak kullanmaktadırlar.¹⁵

Bilindiği üzere Suriye'deki Hıristiyanlar İslam fetihleri esnasında Müslümanların ilk karşılaştıkları Hıristiyanlar olmuştur. Müslümanlardan önce Suriye'deki Hıristiyanlar yoğun bir sayıdaydı ve temelde iki mezhebe ayrılmışlardı. Birincisi günümüzde Antakya Süryani Ortodoks Kilisesi olarak bilinen Kadıköy Konsili karşıtı Süryani kilisesi, ikincisi ise günümüzde Antakya Rum Ortodoks Kilisesi olarak adlandırılan Kadıköy Konsili taraftarı Süryaniler ya da Melkitler idi ki, bunların müntesipleri ve etkinlikleri hâlihazırda oldukça azalmış durumdadır. Her iki kilisenin tarihi geçmişleri, yapıları ve hukuki sistemleri farklı olmasına rağmen kendilerinin apostolik olduğunu savunurlar.¹⁶

19. yüzyılın başlarından itibaren Amerikan misyonerler Suriye'ye karargâhlar kurmuşlar, bu çerçevede 1820'li yıllarda günümüzde Beyrut Amerikan Üniversitesi olarak bilinen Suriye Protestan Koleji öğrenci almaya başlamıştır. Daha sonra İngiliz ve Fransız Protestan ve Katolik misyonerler de bölgede etkin olmaya başlamışlardır.

1877-1924 yılları arasında çok sayıda Süryani ve Lübnan'lı Hıristiyan Amerika'ya göç etmiştir. Bunlar Süryani Ortodokslar, Süryani Katolikler ve Lübnan'lı Maronilerden oluşuyordu. Süryanilerin 1970'lerin sonlarına doğru Amerika'ya göçleri büyük bir ivme kazanmıştır. Günümüzde New Jersey, Detroit, New York gibi şehirlerde yoğunlaşmış durumdadırlar.

1293 yılından beri patriklik merkezi olan Mardin'deki Deyrû'z-Zaferan 1924 yılında Humus'a nakledilmiştir. Günümüzde Suriye nüfusunun %10'unun Hıristiyan olduğu tahmin edilmekte ve bunun da çoğunluğunu Süryani Ortodokslar, Rum Ortodokslar ve Ermeniler oluşturmaktadır. Hıristiyanlar çoğunlukla Şam, Humus ve Lazikiye'de yaşamakta, dini hoşgörü ve ibadet hürriyetinden serbest bir şekilde istifade etmektedirler. Suriye'nin Melula kasabası Şam'a 50 kilometre mesafede bulunan ve halen İsa'nın konuştuğu dil sayılan Aramice'nin konuşulduğu bir Süryani yerleşim alanı olarak bilinmektedir. Dağlık soyutlanmış bir yer olma özelliği taşıyan köyün bu sayede dilin korunmasına katkı sağladığı söylenmektedir. Burada Aziz Pavlus'un öğrencisi kabul edilen, önceden Yahudi iken daha sonra Hıristiyanlığa geçen Aziz Tekla'nın da türbesi bulunmaktadır.¹⁷

Suriye'de yaşayan Hıristiyanlar arasında sadece Ermeniler Arap kökenli olarak kabul edilmezler. Bunun dışındaki Hıristiyanlar Arap sayılır ve Müslümanlarla iyi ilişkiler içerisinde bulunurlar. Bu anlamda geçen yüzyılda ortaya çıkan Arap milliyetçiliği hareketine özellikle Hıristiyanların ve Süryanilerin büyük katkısı olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda politik arenada Müslümanlarla birlikte Hıristiyanlar da faaliyetlerini yürütürler. Mamafih Suriye'deki Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında bazı sosyal farklılıklar da görülmektedir. Örneğin Hıristiyanların eğitim seviyesi daha yüksek, gelirleri daha fazla ve şehirleşme oranları daha ileri durumdadır.

Ortadoğu'nun neredeyse tam orta yerinde bulunan Suriye'deki olaylara bağlı olarak bölgedeki diğer azınlıklarla birlikte Süryaniler de tekrar gündeme gelmeye başlamıştır. Suriye tarih boyunca dinlerin beşiği, kavimlerin savaş alanı olmuştur ki, bu coğrafya sadece günümüzdeki Suriye ile sınırlı değildir.

Son zamanlarda Suriye'de yaşanan belirsizlik ve muhalefetin gittikçe artan İslamî söylemleri ülkede yaşayan Hıristiyanları her geçen gün Esed yönetimine yakınlaştırdığı gözlenmektedir. Irak'ta ve Mısır'da Hıristiyanların karşılaştıkları sıkıntılar yüzünden Suriye'deki Hıristiyanlar ve Süryaniler ülkedeki istikrarın bozulmasından kaygı duyduklarını dile getirmekte, Hıris-

tiyanlara yönelik saldırıların arttığını, bazı kiliselerin ateşe verildiğini söylemektedirler. Dolayısıyla medyanın Arap Baharı olarak adlandırdığı gelişmelerin kendileri için Sonbahar ya da Kış olduğunu dile getiren Hıristiyanlar, bu hadiselerin kendi sonları olabileceği endişesini vurgulamaktadırlar.¹⁸

Bu kapsamda Suriye devlet başkanı Beşşar Esed Hıristiyan din önderleriyle bir araya gelmiş, görüşmelerde bulunmuş ve Hıristiyan din adamları hükümete destek verdiklerini ifade etmişlerdir.¹⁹ Öte yandan 2011 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Halep Süryani Metropoliti Yuhanna İbrahim, "Suriye'de dini özgürlüklerimiz Türkiye'de olduğundan daha fazla. Daha rahatız. Vakıflarımızı ve mülklerimizi istediğimiz gibi yönetiyoruz. Okullarımız serbest, kiliselerimizden vergi, elektrik parası bile alınmıyor"²⁰ şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

Basına yansıdığı kadarıyla Halep'teki Ortodoks Süryanilerin dini önderi Yuhanna İbrahim, Beşşar Esed'i desteklediğini açıklamıştır. Ona göre Esed'i sadece Hıristiyanlar değil, Müslümanlar da seviyor ve o demokratik reformları gerçekleştirmeye de ehil birisidir. Ama aynı zamanda ülkedeki kanın durdurulması da gerekmektedir.²¹ Ayrıca Yuhanna İbrahim reform hareketlerini desteklediklerini ancak Irak'ın başına gelenlerin Suriye'nin başına da gelmesini istemediklerini, ülkenin bölünmesinden yana olmadıklarını ve ülkeyi terk etme arzusunda olmadıklarını vurgulamaktadır.

Irak'ta Hıristiyanlığın geçmişi ve başlangıcı Suriye'deki gibi Havarî Thomas'a ve dolayısıyla 38'li yıllara dayandırılır. Irak'taki en büyük Hıristiyan topluluk Keldanilerdir ve bunlar 1552'den önce Nesturi kilisesine mensuptular. Bundan bir adım öncesi ise Nesturilerin de Süryani olmaları demektir. Roma Katolik Kilisesine bağlı olan Keldanilerden sonra sırasıyla Asur Kilisesi mensupları, Presbiteryenler, Angilikanlar, Evanjelikler, Rum Hıristiyanlar, Süryaniler ve Ermeni Ortodoks Hıristiyanlar gelir. Ne var ki Protestanların Irak'taki sayısının oldukça az olduğunu söylemek gerekir.

Irak'ta gayrimüslim topluluklar Osmanlı devleti döneminde, Kraliyet döneminde (1918-1958) ve Cumhuriyet döneminde (1958-) farklılıklar göstermişlerdir. Belgelere göre Osmanlı devletinin resmen tanıdığı gayri Müslim topluluklar şunlardır:

1. Yahudiler
2. Hıristiyanlar
 - 2.1. Gregoryen Ermeniler,
 - 2.2. Katolik Ermeniler,
 - 2.3. Keldaniler,
 - 2.4. Katolik Süryaniler,
 - 2.5. Latin Hıristiyanlar,
 - 2.6. Katolik Rumlar/Melkitler,
 - 2.7. Ortodoks Süryaniler,
 - 2.8. Protestanlar.

Osmanlı devleti Yezidileri heretik bir İslam tarikatı kabul ettiği için onları azınlık saymamış, Sabileri ise gayrimüslim saymasına rağmen azınlık statüsünde değerlendirmemiştir. 1937 yılındaki bir yasayla her iki grup azınlık sayılmış ve bayramları resmi tatil addedilmiştir.

Kraliyet Dönemi (1918-1958) Irak'ında yukarıdakilere ilaveten yeni Hıristiyan topluluklar tezahür etmiştir. Bunlar Asuri Hıristiyanlar, Asuri Evanjelik Protestanlar, Yedinci Gün Adventistleri ve Rum Ortodokslardır. 1958'den sonraki Cumhuriyet döneminde ise Asurlar arasındaki yeni bir parçalanma sonucu Havarisel Asur Topluluk ve 1970-1980 arasında Mısır'dan Irak'a çalışmak için gelen işçilerin oluşturduğu Ortodoks Kıpti Topluluk ortaya çıkmış oldu.

2003 yılında Irak topraklarının Amerikan askerî güçleri tarafından işgal edilmesinden önce ülkede Müslümanlar dışında şu inanç toplulukları resmen tanınmıştı:

1- Keldaniler, 2- Asuriler, 3- Havarisel Asuriler, 4- Ortodoks Süryaniler, 5- Katolik Süryaniler, 6- Ortodoks Ermeniler, 7- Katolik Ermeniler, 8- Ortodoks Rumlar, 9- Katolik Rumlar, 10- Latin Hıristiyanlar, 11- Milli Evanjelik Protestanlar, 12- Asuri Evanjelik Protestanlar, 13- Yedinci Gün Adventistleri, 14- Ortodoks Kıptiler, 15- Yezidiler, 16- Sabiiler/Mandenler, 17- Yahudiler.

Amerika'nın Irak'ı işgali ve ülkeyi harap etmesi sonucunda binlerce Hıristiyan ve Süryani Suriye, Ürdün ve Türkiye'ye iltica etmiştir. Bunların asıl hedefleri ise Avrupa ve Amerika'ya göç etmektir. Bu arada ülkenin orta bölgelerinde yaşayan çok sayıda Süryani de daha güvenli gördükleri kuzeydeki Kürt yönetimi altındaki bölgeye sığınmaktadır.²²

2003 yılındaki Amerikan işgalinden sonra Irak'taki Hıristiyan nüfusun 800 binden 500 bine indiği söylenmektedir. Bu sayının 1991'deki Körfez Savaşı'ndan önce bir milyon olduğu dile getirilmektedir. Ortadoğu'dan kaçan Hıristiyanların çoğu Batı ülkelerine sığınmakta ve oralarda yeni bir hayat kurmanın peşine düşmektedir. Halbuki Irak dünyanın en eski Hıristiyanlarının; Asurluların, Keldanilerin ve Ortodoks Süryanilerin yaşadığı bir ülke idi. Hatta Irak'ta Hıristiyanların konuştukları Süryanice'nin Hz. İsa tarafından konuşulan dil olduğuna da inanılmaktadır.²³

Irak'taki Hıristiyanların çoğunluğu Bağdat, Musul, Kerkük ve Erbil gibi şehirlerde yoğunlaşmıştır. Saddam Hüseyin döneminde ülkedeki Hıristiyanlar devlet yönetiminde önemli yerlere gelebilmişler, dini özgürlüklerinde herhangi bir sıkıntıyla ve engelle karşılaşmamışlar, bu anlamda Hıristiyan kökenli olduğu bilinen Tarık Aziz, Saddam'ın yardımcısı ve dışişleri bakanı konumunu elde etmiştir.²⁴ Özellikle Musul ilk dönemlerden itibaren Hıristiyanlığın özellikle Nesturilerin ve Yakubilerin önemli merkezlerinden birisi olmuştur.

Ürdün 1946'da bağımsızlık kazanmış ve 1950'de de krallık olmuş bir Ortadoğu ülkesidir. Ekonomik yönden tamamen dışarıya, bilhassa Amerika ve İngiltere'ye bağlı olan ülkenin kutsal topraklarla tarihi ve stratejik ilişkileri vardır. Zira Kitabı Mukaddes'te zikredilen Amoriler, Moablılar ve Edomlular günümüzde Ürdün olarak adlandırılan coğrafyada yaşıyorlardı.

Hıristiyanlar Ürdün nüfusunun % 6'sını oluştururken, Ürdün Hıristiyanları tarihsel olarak Gassanilere, Filistinlilere ve Nabatilere dayanır.²⁵ Ürdün'de üç ayrı Ortodoks kilisesinin mensupları bulunmaktadır. Kudüs Ermeni Apostolik Patrikliği, Süryani Ortodoks Kilisesi ve Kıpti Ortodoks Kilisesi. Katolik topluluklar Rum Katolik Kilisesi bünyesinde anılır. 150 bin civarında tahmin edilen Hıristiyanların yarısı Rum Ortodokslar oluştururken, diğer yarının üçte birini Grek ve Latin Katolikler teşkil eder. Ermeni, Protestan ve Süryaniler nispeten küçük fakat daha etkili topluluklardır. Ülkedeki Hıristiyanlar anayasal güvence altında olup, Hıristiyan azınlığın ülkeye ve rejime büyük bir bağlılığı bulunmakta, Müslüman çoğunluk Hıristiyanları bir tehdit ya da tehlike olarak görmemektedir. Ürdün'de Süryaniler genel olarak teknokrat, bürokrat ve bankalarda yönetici gibi konumlarda bulunurlar.

Mısır'da geçmişte ve günümüzde yerel kalabalık bir Süryani topluluk bulunmamıştır. Bununla birlikte Suriye ve Irak'tan Mısır'a ticaret yapmak için giden ve orada geçici bir süre kalan küçük Süryani koloniler 1970'li yıllara kadar varlığını sürdürmüştür. Mısır'da Müslüman tüccarların çoğunlukta olduğu *Han'el-Hamzavi*'de 1760'lı yıllarda Süryani Hıristiyanlar belli bir sayıya ulaşmışlardır. Ancak günümüzde Mısır'da herhangi bir Süryani grubun yaşadığına dair bir bilgiye sahip değiliz.²⁶ Dolayısıyla Mısır'da Süryanilerin etkisinden ya da etkinliğinden söz edebilme şansımız yoktur.

Mısır'da Kıptiler en kalabalık Hıristiyan topluluğunu oluşturmakla birlikte Protestan ve Melkitler olarak da adlandırılan Rum Katoliklerin Müslümanlarla iletişim ve ilişkisi daha iyidir. Melkitler 19. yüzyılın sonlarına doğru Suriye ve Lübnan'dan Mısır'a göç eden Hıristiyanların torunlarıdır. Bunlardan İskenderiye'de doğup Kahire'de ölmüş olan Georges Chehata Anavati/Qanawati (1905-1994) Süryani Ortodoks kökenli olup daha sonra Dominikan tarikatına girmiş, Katolikliğe geçmiş, II. Vatikan Konsili'nde Müslümanlarla diyalog belgelerinde önemli katkısı görülmüş biridir.

İran'da Hıristiyanlığın tarihi çok eskilere dayanmaktadır. *Doğu Kilisesi* denilen İran Kilisesinin ilk müntesipleri Süryani asıllıydılar. Günümüzde ülkede Nesturi Hıristiyanlar çoğunlukta olmak üzere Roma'ya bağlı Keldaniler ve Ortodoks Süryaniler yaşamaktadır. Ancak Süryanilerin İran'daki durumları, dini yapıları ve yapılanmaları, yaşadıkları yerler, sayıları ve etkinlikleri hakkında sağlıklı bir bilgiye ulaşmamız mümkün görünmemektedir. ABD'nin her yıl yayınladığı azınlık raporlarında Süryanilere doğrudan temas edilmediği gibi, ayrıca bu raporlar çoğunlukla siyasi yönlendirme ve amaçlar güttüğünden ve tek taraflı bilgiler içerdiğinden dolayı bilimsel açıdan bir değer ifade

etmemektedir. Mamafih İran'daki Hıristiyanlar genel olarak Türkiye sınırına yakın yerlerde ve bilhassa Urumiye şehrinde yaşamaktadırlar. Burada 100'e yakın kiliseleri mevcuttur ve bunlar Doğu Asur Kilisesine mensupturlar.

Hıristiyanlık doğuşundan beri İran'da görülmüş olmasına rağmen her zaman azınlık konumunda olagelmıştır. İran'daki Hıristiyanlar geleneksel olarak Ermeni ve Asur Kilisesine mensupturlar. Modern dönemlerde bu iki kilisenin değişik Protestan kiliselerine dönmeleriyle sayısız kiliseler teşekkül etmiştir. Hıristiyanlığın gelişme dönemlerinde Sasani Krallar, Roma İmparatorlarıyla sürekli bir çatışma içinde oldukları için, resmi Roma Katolik Kilisesinin inançlarının İran topraklarında yayılmasına izin verilmemiştir. Ancak Sasaniler, Roma Katolik Kilisesiyle ilişkisi bulunmayan Hıristiyanlığa karşı çıkmadıkları gibi tam tersine Bizans karşıtı akımların yayılmasına destek vermişlerdir. Süryani Hıristiyanlar genellikle İran'ın kuzeybatı bölgelerinde yaşamışlardır ve bunlar Doğu Kilisesine mensupturlar.²⁷

İran 1979 İran İslam devriminden bu yana İslami bir rejimle yönetilmekte, Ermeniler, Nesturiler ve Zerdüştler zimmi statüsünde bulunmakta, mamafih bunlar herhangi bir cizye ödememektedirler.²⁸

Sonuç

Ortadoğu'daki Süryanilerin tarihinde önemli olaylar yaşanmıştır ki bunları panoramik bir bakışla şöyle özetlemek mümkündür: Hıristiyanlığın doğuşuyla birlikte bu dinin benimsenmesi, mezhep anlaşmazlıkları sonucu batı kilisesinden ayrılmaları, İslamiyet'in ortaya çıkması, Haçlı seferleri, Moğol istilaları, Ortaçağ'da Katolik misyonerlerin faaliyetleri, daha sonra Protestan misyonerlerin çalışmaları, Birinci Dünya Savaşı'nın etkileri, 1948'de İsrail devletinin kurulmasıyla başlayan ve halen devam eden Arap-İsrail çatışması, İran-İrak savaşı, Körfez savaşı, Irak'ın Amerika tarafından işgali ve son dönemlerde Suriye'deki karışıklıklar...

Bütün bu hadiseler Ortadoğu'daki Süryanilerin kaderlerini değişik boyutlarda etkilemiş ve hâlihazırdaki durumda oldukları bu coğrafyada yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış görünmektedirler. Son dönemlerde savaşların, çatışmaların, ekonomik güçlüklerin ve azınlık konumunda olmanın getirdiği sıkıntılar yüzünden Süryaniler dünyanın değişik yerlerine yoğun bir göç vermekte; bu yüzden de onların Ortadoğu'daki sayıları hakkında doğru bir bilgi edinmek imkânsız hale gelmektedir.

Batı, özellikle 1948'den beri Ortadoğu politikalarında dini bir araç olarak kullanma yolunu tercih etmiştir ki bu da Süryanileri zor durumda bırakmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak, Batı onları koruma içgüdüsüyle hareket ettikçe, Müslümanlar da onları Batının beşinci kolu olarak görme eğilimine kapılmakta, bundan zarar görenler ise her halükarda Hıristiyan azınlıklar olmaktadır. Bu ikilem içerisinde Arap dünyasındaki Hıristiyanlar Müslüman-

larla diyaloga daha çok önem vermektedirler. Çünkü bu onların var olma mücadelesinde önemli bir seçenektir. Gittikçe azalan sayılarından dolayı etkinliklerini de yitiren Ortadoğu'daki Hıristiyanlar, hangi kiliseye mensup olursa olsunlar, tarihteki farklılıklarını bırakarak "Arap Kilisesi" diye isimlendirilen bir dayanışmaya doğru gitmektedirler.²⁹

Ortadoğu'daki Hıristiyanların genel arzusu olan demokrasi ve sekülerizm özelde Süryanilerin de arzusudur. Çünkü baskıcı rejimlerde haklarını elde edemedikleri ortaya çıkmıştır. Ne var ki coğrafyanın kültürel yapısından dolayı yakın bir gelecekte bu taleplerin gerçekleşmesi olası değildir. Süryaniler de diğer Hıristiyanlar gibi, rejimlerin değişmesi durumunda şimdikinden daha tehlikeli İslami yönetimlerin gelebileceğinden endişe etmektedirler. Bilhassa Suriye'deki Alevi/Nusayri ağırlıklı Esed rejiminin yerine gelmesi muhtemel görünen Müslüman Kardeşler eğilimli bir yönetimden Hıristiyan topluluklar korkmakta ve bundan büyük bir tedirginlik duymaktadırlar.

Ortadoğu coğrafyasına maddi ve manevi yönden zenginlik katmış ve coğrafyanın baştan beri yerlileri olan Süryaniler, bugün Batının işgalleri ile Müslüman radikallerin tehditleri arasında var olma mücadelesi vermektedirler. Bir anlamda "Ne İsa'ya ne de Musa'ya yaranabilmektedirler." Kendi ana vatanlarında iki arada bir derede tedirgin bir bekleyiş içerisinde zor günler geçirmekte, yarınlarını görememenin verdiği endişeyle içlerine kapanmakta, çoğu da pes ederek Ortadoğu'nun dışında soluğu almaktadırlar. Bütün Ortadoğu'da 1900'lerin başında nüfusun yüzde 20'sini oluşturan Hıristiyanların oranı bugün yüzde 5'e kadar inmiş durumdadır. Tahminlere göre, 2020 yılına kadar bölgede yalnızca 6 milyon Hıristiyan kalacak. Irak ve Suriye'deki Hıristiyanlar nispeten daha rahat ve özgür bir yakın geçmişe sahip olmakla birlikte, paradoksal olarak Batının en çok imha ve işgal ettiği iki ülke de bu ikisidir. Geçmişte Haçlı Seferlerinden Müslümanların ve doğu Hıristiyanlarının zulme uğramalarını andıran bir durumla karşı karşıya kalan Süryanilerin bu seferki kaderleri ölüm-kalım mücadelesine benzemektedir.

Radikal Müslümanların ve bazen Cuma hutbelerinde hatiplerin Batının işgalci Hıristiyanlarını hedef alan söylem ve vaazları, zaman zaman yerli Hıristiyanları rahatsız etmekte; Ortadoğu'daki geleceklerine ilişkin umutlarını yitirmelerine neden olmaktadır. Görünen o ki, Ortadoğu'daki Süryaniler yerel radikal İslamcılarla dışarıdan gelen radikal Batılı Hıristiyanların arasında ne yapacaklarını bilemez bir konumda umutsuzca beklemektedirler. Batılı harici şer güçler demokratikleşme ve sekülerizm adına Ortadoğu'daki kadınların açılmalarını isterken, camileri, türbeleri, İslam'ın sembollerini ayaklar altına alırken, dahili radikal sözde İslamcı terör grupları da Ortadoğu'daki Hıristiyan kız ve kadınların zorla örtünmelerini dayatmakta,³⁰ Süryanilerin kiliselerini yok etmeyi göze almakta ve İslam'ın doğuşundan bile önce bölgenin sakinleri olan insanları topraklarından koparma cahilliğini göze almaktadırlar.

Günümüzde Ortadoğu'da çoğunluğu Suriye, Irak, Mısır, Lübnan, Ürdün ve Filistin'de olmak üzere 10-12 milyon civarında yerli Hıristiyan kalmıştır. Fakat içeriden ve dışarıdan kaynaklanan birçok etkenden dolayı sayıları gittikçe azalmakta, diğer ülkelere göç etmektedirler. Arap Hıristiyanların % 90'a yakın büyük bir çoğunluğu zimmi statüsünde yaşamaktadırlar. Bunlar Mısır'da Kıptiler, Irak'ta Keldani, Nesturi ve Süryaniler, Suriye, Ürdün ve Filistin'de Rum Ortodokslar ve Melkitler olarak ortaya çıkar. Diğer Arap ülkelerinde ve Türkiye'de de Hıristiyanların sayısı her geçen gün azalmaktadır.³¹ Sonuç olarak denilebilir ki, esasen Ortadoğu'da sadece Hıristiyanların karşılaştıkları zorluk ve sıkıntılar söz konusu değildir. Hemen hemen bütün ülkelerde Müslümanlar da benzer zorluklarla karşılaşmaktalar ve onlar da Batıya büyük bir göç vermektedirler. Hıristiyanlar daha iyi bir eğitim alma şansına sahip oldukları için kültürel ve maddi yönden seviyeleri yükseldikçe doğum oranları düşmekte, bu olguyla göç hadisesi de bir araya gelince kaçınılmaz bir şekilde sayıları hızla azalmaktadır.

Ortadoğu'daki Süryaniler başlıca Ortodoks, Katolik ve Protestanlar olmak üzere üç mezhebe bağlıdırlar. Bunlar bir yandan kendi aralarında teolojik ve siyasi çekişmeler içerisindeyken öte yandan Müslüman çoğunluk arasında varlıklarını sürdürmenin mücadelesini vermektedirler.

Özellikle Suriye, Ürdün ve Irak'taki Süryaniler son zamanlara kadar Müslümanlarla birlikte bir arada yaşamakta büyük bir sorunla karşılaşmadıkları gibi, her iki taraf birbirlerinin bayramlarını kutlar, birbirlerini ziyaret eder ve Arap olma ortak paydası altında hareket ederlerdi. Buralarda kiliselerin onarılması ve yeni kiliselerin inşasında herhangi bir zorlukla karşılaşmadan, kiliselerinin çanlarının sesi ezanla birlikte bir arada duyulur, ibadetlerini ve diğer dini pratiklerini özgür bir ortamda ifa etmekten memnun ve mutlu olurlardı. Kimi zaman Batılı güçlerin Ortadoğu'yu işgallerini belki daha iyi bir gelecek umuduyla bekleyen Hıristiyanlar büyük bir hayal kırıklığı içerisinde eski günlerini mumla aramakta ve bölgeyi terk eden ilk gruplar olmaktadır.³²

Notlar

- 1 David Fromkin, *Barişa Son Veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı?*, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 2008, 16.
- 2 Edward Said, *Oryantalizm*, çev. Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul 1999, 45.
- 3 Herman Teule, "The Christian Minoreties in Iraq", In *Between Spaces, Christian and Muslim Minoreties in Transition in Europe and the Middle East*, (Eds.) Christiane Timmerman-Johan Leman-Hannelore Roos-Barbara Segært, Brussels 2009, 51.
- 4 Philip G. Hitti, *The Syrians in America*, Gorgias Press, New York 2005, 20-22.
- 5 el-Matran Evgin Menna'l-Keldanî, *Delîlu'r-Râğibîn fi Luğati'l-Ârâmiyyîn*, (Tarih ve Yer yok), 487-488.
- 6 Aziz S. Atiya, *A History of Eastern Christianity*, London, 1968, 247.
- 7 Hindistan Süryanileri hakkında geniş bilgi için bkz. Kadir Albayrak, "Hindistan Malabar Süryani Kilisesi", *Süryaniler ve Süryanilik-I*, Orient Yayınları, Ankara 2005, 211-249.
- 8 Anthony O'mahony, "Syriac Christianity in the Modern Middle East", *Eastern Christianity*, ed. by, Michael Angold, Cambridge University Press, 2006, 511.
- 9 Deniz Bayburt, "Millî Mücadele Döneminde Süryaniler", *Akademik Bakış, Gazi Üniversitesi*, C. 3, Sa. 6, 2010.
- 10 Kadir Albayrak, "Süryanilik", *Yaşayan Dünya Dinleri, Diyanet İşleri Başkanlığı*, Ankara 2007, 146-148.
- 11 Süryanilerde namazla ilgili olarak bkz. Hadi Tezokur, "Süryanilerde Namaz", *Süryaniler ve Süryanilik-I*, Orient Yayınları, Ankara 2005, 299-334.
- 12 Kadir Albayrak, "Arap Dünyasında Diyalog Çalışmaları ve Bir Bibliyografya Denemesi", *Dini Araştırmalar Dergisi*, C. 6, Sa: 18, 2004, 256.
- 13 Hasan bin Talal, *el-Mesihîyyetü fi'l-Alem'il-Arabi*, Amman 1995, 129-134.
- 14 Semir Abduh, *Süryan, Kadimen ve Hadisen*, Amman 1997, 106-107.
- 15 Philip G. Hitti, *The Syrians in America*, Gorgias Press, New York 2005, 36.
- 16 Syrian Christians under Islam, *The First Thousand Years*, ed. by David Thomas, Leiden 2001, 7.
- 17 http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1313724.stm (2001 yılına ait bir haber)
- 18 Ali Örnek, "Arap Baharı Onların Kara Kışı", *Hürriyet Gazetesi*, 31 Mart 2012.
- 19 <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-16108755>
- 20 Aslı Aydıntaşbaş, "Suriye'de Türkiye'ye oranla daha özgürüz", *Milliyet Gazetesi*, 05 Nisan 2011.
- 21 <http://www.islammemo.cc/akhbar/arab/2011/11/11/137706.html>
- 22 Herman Teule, "The Christian Minoreties in Iraq", In *Between Spaces, Christian and Muslim Minoreties in Transition in Europe and the Middle East*, (Eds.) Christiane Timmerman-Johan Leman-Hannelore Roos-Barbara Segært, Brussels 2009, 45-46.
- 23 http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7696242.stm
- 24 http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2783989.stm (Tariq Aziz hakkında bir makale için bkz. <http://www.williampolk.com/pdf/2003/Tariq%20Aziz.pdf>).
- 25 Ürdün'deki Hıristiyanlığın tarihi, günümüzdeki Hıristiyanlık ve izleri ile ilgili olarak bkz. Hana Saïd Keldanî, *el-Mesihîyyetü'l-Mu'asire fi'l-Ürdün ve Filistin*, Amman 1993; A. Luis Mahlûf, *el-Ürdün Tarîh ve Hadâra Âsâr*, Amman 1983.
- 26 Thomas Philipp, *The Syrians in Egypt, 1725-1975*, 1985, ???
- 27 Parviz Kambin, *A History of the Iranian Plateau: Rise and Fall of an Empire*, Bloomington 2011, 120.
- 28 Jacques Waardenburg, *Muslims and Others*, Berlin 2003, 414.
- 29 Betty Jane Bailey - J. Martin Bailey, *Who are the Christians in the Middle East?*, Michigan 2003, s. 20.
- 30 Seyar el-Cemil, "el-Mesihîyyün'el-Irakîyyün, Kiraetün fi'l-Müstakbel", *en-Neşra*, Yıl: 11, 2007/3, Amman, 18.
- 31 Habib C. Malik, *Islamism and the Future of the Christians of the Middle East*, USA 2010, 3, 12.
- 32 Deborah Amos, *Eclipse of the Sunnis*, New York 2010, 15 vd.